

ЕФЕКТИВНІСТЬ УРЯДУВАННЯ У ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Запропоновано визначення і атрибути урядування. Здійснено концептуальний аналіз ефективності систем урядування в країнах Східної Європи. Прослідковано взаємозв'язок між ефективністю урядування, системою правління й політичним режимом у країнах Східної Європи.

Ключові слова: уряд, урядування, ефективність урядування, політична система, політичний режим, Східна Європа.

Уряд — це колегіальний орган виконавчої влади, що відповідає за реалізацію різноманітних напрямів державної політики. Патернами функціонування урядів є їхня стабільність та ефективність. У даному випадку ефективність уряду залежить від внутрішніх (наприклад, композиція) та від зовнішніх (наприклад, інституційні параметри функціонування) атрибутів. Це обов'язково має наслідком з'ясування того, наскільки система, в якій ініціюються ті чи інші уряди, сприяє створенню та функціонуванню важелів втілення діяльності урядів у площині напрямів державної політики, котрі за ними передбачено. Така взаємообумовлена характеристика тих процесів, які відбуваються навколо процедур функціонування урядів, передбачає, що про ефективність останніх варто говорити як про співвідношення ефективності взаємовідносин між посадовцями, які відображають владну виконавчу вертикаль, а також зовнішньою інтерпретацією виконавчого процесу на основі різноманітних якісних показників розвитку виконавчої влади. Остання же має характеризуватись за допомогою поняття «урядування» — своєрідного набору традицій та інституцій (установ), через який у країні здійснюється влада. Саме ця категорія вважається засадничою в плані наукових пошуків, які пропонуються у даному дослідженні.

Об'єктом дослідження є політичні системи країн Східної Європи у проміжку 1996-2010 рр. Предметом постає ефективність урядування

в політичних системах країн Східної Європи у проміжку 1996-2010 рр.¹ Аналіз ефективності урядування здійснювався переважно з огляду на роботи таких дослідників: Д. Кауфманн, А. Краай, П. Зойдо-Лобатон, М. Мاستруцці [8-21], Й. Бунстра і Н. Шаповалова [1], Т. Борзел і Я. Памук [2, 3], Т. Куррістін [4], Б. Ефрон і К. Морріс [5], І. Роумін [22].

У дослідженні ми виходимо з того методологічного зауваження, що урядування включає в себе: 1) процес, з допомогою якого відбувається формування уряду (або виконавчої влади в цілому), його контроль (моніторинг), а також зміщення уряду від влади (іншим урядом); 2) здатність уряду (або ж «набору виконавчих функцій») ефективно розробляти і/чи реалізовувати раціональну політику; 3) характеристику того, чи із повагою громадяни (або ж особи без громадянства) та держава в цілому ставиться до комплексного набору таких інституцій, які своїми повноваженнями регулюють соціально-економічні та політичні взаємодії між ними (громадянами й державою в цілому) [20]. Внаслідок цього очевидно, що така категорія, як урядування віддзеркалює три функціональні вектори оцінювання того, наскільки діяльність уряду (виконавчої влади) є ефективною². Виявляється, що оцінюючи ефективність урядування, оперуємо ефективністю урядів. Так відбувається поєднання розбіжних детермінант урядової діяльності: конституційних, політичних, інституційних [4, 7].

Досить цінною вважається концепція урядування в плані країн Східної Європи — Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Грузії, Молдови, Росії, України, — які підпадають під категорію «європейського близького

---

¹ До аналізу запропоновано 1996-2010 рр. По-перше, ми оперували існуючими методиками оцінювання ефективності урядування, а вони комплексно почали застосовуватись саме з 1997 р., тобто беручи до уваги попередні дані (ситуацію в попередньому році). Це актуально у випадку країн Східної Європи, адже в ній останню національну конституцію було прийнято в 1996 р. (Україна). По-друге, кінцевою використано дані про 2010 р., тобто ті дані, які опрацьовувались у 2011 р. До аналізу не включено даних на 2012 р. з огляду на те, що на момент здійснення дослідження ми ними не оперували у повній мірі. Тим не менш, це не применшує вагомості дослідження, бо річні коливання рідко бувають дуже радикальними.

² Внаслідок урядування відбувається звернення до співставлення конституційної теорії та політичної практики у процесі формування та відставки уряду як набору інституційних важелів й політичних впливів. Урядування пояснює набір атрибутів ефективності виконавчої влади, що позиціонується з необхідністю реалізації законів у певній країні. Концепція урядування становить комунікативну вагу – відображає відношення резидентів країн до уряду і виконавчої влади в цілому.

зарубіжжя». Вони оцінені як недемократичні у комплексному (максимальному) підході розуміння даного поняття³ (авторитарні чи напівдемократичні, перехідні чи гібридні режими — але не більш, ніж електоральні демократії⁴, наприклад, Молдова й Україна). Ці країни також цікаві тим, що вони були у складі Радянського Союзу, а після його колапсу не змогли інтегруватись у європейські політичні структури.

Оцінювання того, наскільки політичні системи, особливо їх уряди (виконавча влада) ефективні, залежить від масиву маркерів та індикаторів. Сьогодні є низка методик, які використовуються в оцінюванні того, наскільки урядування ефективне. Деякі методики вважаються більш частковими, деякі — більш комплексні. У цьому плані ми в першу чергу апелюємо до методики, котра запропонована на підставі цілісної операціоналізації різноманітних показників урядової ефективності — так званої методики Всесвітні індикатори урядування (англ. The Worldwide Governance Indicators), авторами якої є Д. Кауфманн, А. Краай й М. Мастрucci. Сьогодні дана техніка здійснюється під егідою Світового банку, та ще у 1996 р. вона починалась як самостійна складова наукового аналізу урядової ефективності (та ефективності процесів державного управління в цілому). Робоча назва методики — «Урядування має значення» («Governance Matters»). Вона, через використання різних підходів щодо оцінювання вимірів ефективності урядування, пропонує комплексний набір базових інтерпретаторів з приводу того, наскільки ефективні системи урядування.

Із заданих інтерпретаторів потрібно виокремлювати такі: 1) право голосу та підзвітність (VA); 2) політична стабільність, відсутність насиль/терору (PS); 3) ефективність роботи уряду (GE); 4) регуляторна якість (RQ); 5) верховенство права (RL); 6) боротьба із корупцією (CC). Індикатори побудовано на великій кількості (кілька сотень) змінних, які виокремлюються в 31 базі даних з приводу тих чи інших вимірів ефективності урядування. При цьому вони спираються на оцінки і/чи

---

³ Часто ці політичні режими іменують «псевдodemократичними». Це країни, які формально мають бути означені як демократичні (на основі конституцій), але де авторитарні системи урядування не забезпечують можливості проведення вільних виборів і зміни влади винятково на підставі волі людей.

⁴ Політичні режими, в яких влада змінюється на підставі волевиявлення громадян у процесі вільних виборів.

дані окремих респондентів, експертів, неурядових організацій, комерційних носіїв ділової інформації, організацій державного, а також недержавного характеру (котрі діють у всьому світі). Через методикау «Unobserved Components Model» (UCM)⁵ учасники проекту систематично зводять і стандартизують різноманітні дані стосовно шести вказаних вище індикаторів, які цілісно відображають різні аспекти ефективності урядування (або, в певній мірі, виконавчої влади) [8–21].

При цьому науковці зауважують, що в світлі запропонованих підходів щодо урядування або інституціональної якості (ефективності інституцій) сьогодні дуже важко виокремити якесь найбільш витребуване визначення. Одні теоретики задля означення ефективності урядування апелюють до категорій правил, механізмів застосування й організацій, які запропоновані у Доповіді про світовий розвиток Світового Банку «Творення інституцій для ринків» [22]. Інші використовують більш вузький підхід до оцінювання ефективності урядування і з цього приводу апелюють до питань громадського управління державним сектором, звертаючись стосовно дефініції Світового банку (від 1992 р.), згідно із якою ефективність урядування — «спосіб, у який влада здійснює управління економічними і соціальними ресурсами країни з метою розвитку». При цьому те визначення ефективності урядування, яке запропоновано вище, відповідає шести базовим індикаторам для його оцінювання.

Перший маркер ефективності урядування — це процес формування, а також і контролювання та зміщення інститутів виконавчої влади. Він є реалізований через маркери права голосу і підзвітності, а також політичної стабільності й відсутності насилля/терору. Право голосу та підзвітність означає те, яким чином громадяни впливають на формування (вибір) уряду (або виконавчої влади в цілому). В цьому випадку йдеться про свободу висловлювань, асоціацій та вільних ЗМІ. Політична стабільність та відсутність насилля/терору означає, що відбувається оцінка того, яким буде сприйняття ймовірності того, що уряд буде дестабілізовано чи скинуто неконституційними методами через застосування насиль/терору. Другий принцип ефективного урядування створено на основі того, наскільки уряд вдало формулює та імплементує суспільні заклики —

---

⁵ У статистиці підхід запропоновано такими економістами, як А. Голдбергер [6], Б. Ефрон та К. Морріс [5].

тут же мова вже йде про маркери ефективності урядування на основі власне урядової ефективності і регуляторної якості. Урядова ефективність (а це найбільш прямий зовнішній вимір останньої) має у своїй основі сприйняття того, наскільки вдало уряд (або же виконавча влада) реалізує державні послуги й державну службу. Тут також відображено незалежність від політичного тиску, якість розробки або ж прийняття різноманітних виконавчих ідей, категорію довіри до уряду (або президента за умови його входження у структуру виконавчої влади). Регуляторна якість відображає те, як уряд реалізує суспільні виклики, які формуються у той або інший період розвитку — ця площина найбільше дотична до розвитку приватного сектора. Третій маркер, за схемою ефективності урядування, передбачає інтеракції (взаємодії) поміж громадянами та державою в цілому: він є втілений на основі індикаторів верховенства права, а також боротьби із корупцією. Верховенство права — рівність трактування права щодо пересічних громадян та осіб, які представлені у владі (тут до уваги береться рівень розвитку судової системи, прав власності й ставлення до міліції). Боротьба із корупцією доповнює попередній індикатор та стосується того, чи представники певних владних кіл є більше детермінованими різними соціальними перевагами.

Оскільки індекс побудовано на основі, як вже було наголошено вище, «моделі неспостережених компонентів» («unobserved components model»), його необхідно вимірювати двома шкалами: від «-2,5» до «+2,5»; від «0» до «100» (у відсотковому співвідношенні). У випадку країн Східної Європи ситуація для кожного показника компільованого індексу у проміжку 1996-2010 рр. виглядає таким чином:

За показниками права голосу й підзвітності стосовно виконавчих структур ми отримуємо таку картину: на 2010 р. найбільш ефективними є практики таких країн — Молдова, Україна, а також Грузія. Це означає, що вони у найбільшій мірі відповідають конституційним моделям свого управління (а це є парламентаризм у Молдові, напівпрезиденталізм в Україні й Грузії). При цьому для країн характерне підвищення показників заданого індикатора ефективності урядування у проміжку із 2004 р. — у Грузії, із 2006 р. — у Молдові та із 2005 р. — в Україні. Із огляду на те, яким чином відбувалось формування політичних систем й режимів цих країн, слід зазначити, що зменшення впливу президентів на структури виконавчої влади має позитивний вплив на збільшення якості підзвітності у структурі урядування (так в 2004 р. у Грузії стався відхід від президенталізму до президент-парламентаризму; в Україні у 2006-2010 рр.

Таблиця /

Право голосу та підзвітність у країнах Східної Європи, 1996-2010
рр.⁶ [10-17]

Рік	Азербайджан		Білорусь		Вірменія		Грузія		Молдова		Україна		Росія	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
2010	-1,27	12,3	-1,55	7,1	-0,85	26,1	-0,17	42,7	-0,07	47,9	-0,15	44,1	-0,94	20,9
2009	-1,23	12,8	-1,56	6,6	-0,89	23,2	-0,20	42,2	-0,34	35,1	-0,01	48,8	-0,97	20,9
2008	-1,28	11,5	-1,60	6,7	-0,86	25,0	-0,34	36,5	-0,33	37,0	+0,05	49,0	-0,90	23,6
2007	-1,18	14,4	-1,70	5,3	-0,76	26,9	-0,32	37,0	-0,32	37,5	+0,01	48,1	-0,99	19,7
2006	-1,21	13,9	-1,77	4,3	-0,73	26,9	-0,13	43,3	-0,27	38,0	+0,02	47,1	-0,96	20,7
2005	-1,05	17,8	-1,75	3,8	-0,63	28,8	-0,13	45,7	-0,52	31,3	-0,23	39,4	-0,70	27,9
2004	-0,98	19,7	-1,37	9,1	-0,52	33,2	-0,15	44,2	-0,61	30,3	-0,65	27,9	-0,56	31,7
2003	-1,01	21,2	-1,35	9,6	-0,52	33,7	-0,27	39,9	-0,52	33,2	-0,66	28,4	-0,59	30,3
2002	-0,90	22,1	-1,40	10,6	-0,56	32,7	-0,50	35,6	-0,53	33,7	-0,59	31,3	-0,37	39,9
2000	-0,98	19,7	-1,35	10,6	-0,43	35,6	-0,26	42,3	-0,14	46,2	-0,50	32,7	-0,46	33,7
1998	-0,96	19,7	-0,90	20,7	-0,56	33,7	-0,41	37,0	+0,02	51,4	-0,28	41,3	-0,58	32,2
1996	-1,16	13,5	-1,10	14,9	-0,77	24,0	-0,43	35,6	-0,14	47,6	-0,40	36,5	-0,32	39,4
№	6		7		4		3		1		2		5	

фактично діяла прем'єр-президентська модель; у Молдові відбулось поглиблення інституціоналізації парламентської моделі влади). Спірний висновок демонструє Вірменія, яка сьогодні формально означена теж як прем'єр-президентська, — при цьому в останній відбувся спад якості підзвітності її урядів. Інші країни (а це Азербайджан, Білорусь й Росія) проводять значно менш підзвітні виконавчі структури — і при цьому негативна практика у даних країнах виявляється стабільною від 1996 до 2010 рр. Цікаво те, що тут мова іде про напівпрезидентські системи президент-парламентського типу із президенціалізованими структурами виконавчої влади. Паралельне значення набуває оцінювання політичних режимів: авторитарні системи є менш ефективними у плані права голосу та

⁶ I. показник з ранжування від «-2,5» до «+2,5»; II. показник ранжування від «0» до «100». «№» – порядок від найбільш ефективної до найменш ефективної країни на 2010 р. Порівняльний аналіз не включає даних 1997, 1999 та 2001 рр. (увагу зосереджено на новіших даних: до 2002 р. аналіз проведено раз на два роки, 2002 р. – щорічно).

підзвітності, а перехідні/гібридні системи виявляються більш ефективними. Проте оцінювання ефективності урядування вимагає інших аспектів, зокрема політичної стабільності:

Таблиця 2

Політична стабільність та відсутність насиль/терору у країнах Східної Європи, 1996-2010 рр. [10-17]

Рік	Азербайджан		Білорусь		Вірменія		Грузія		Молдова		Україна		Росія	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
2010	-0,31	34,0	-0,11	41,0	+0,03	47,2	-0,68	24,5	-0,42	31,1	-0,10	42,0	-0,89	18,4
2009	-0,38	31,3	+0,45	62,6	+0,21	52,1	-0,96	18,0	-0,61	26,5	-0,38	31,8	-0,92	19,4
2008	-0,31	32,7	+0,48	62,5	-0,03	43,8	-0,95	17,3	-0,27	34,6	+0,04	45,2	-0,77	19,7
2007	-0,63	24,5	+0,29	54,8	+0,11	47,1	-0,63	25,0	-0,06	40,4	+0,15	48,6	-0,86	19,2
2006	-1,02	17,3	+0,09	49,5	-0,27	36,1	-0,93	18,3	-0,4	31,3	-0,03	43,8	-0,90	19,7
2005	-1,10	16,8	+0,30	56,3	-0,11	43,3	-0,67	25,5	-0,45	32,2	-0,27	38,5	-1,20	13,9
2004	-1,06	16,3	+0,11	51,4	-0,14	41,3	-0,87	19,7	-0,34	34,1	-0,50	27,9	-1,44	7,7
2003	-0,98	19,7	+0,62	65,9	+0,20	51,4	-1,31	11,5	-0,21	37,5	-0,42	31,7	-1,19	15,4
2002	-1,27	14,4	+0,21	51,0	-0,40	31,7	-1,38	13,0	-0,26	37,5	-0,40	30,8	-0,81	22,1
2000	-0,89	20,2	-0,04	44,2	-0,70	25,5	-0,94	18,8	-0,52	28,8	-0,49	29,3	-1,16	13,9
1998	-0,75	23,1	-0,01	47,1	-0,70	24,0	-1,65	8,7	+0,20	52,4	-0,33	31,7	-1,20	13,5
1996	-0,87	19,7	+0,03	47,1	-0,48	30,3	-1,48	8,2	-0,13	44,2	-0,24	39,4	-1,27	11,1
№	4		3		1		6		5		2		7	

За показниками політичної стабільності й відсутності насиль/терору ситуація в регіоні дещо відрізняється. У цілому потрібно наголосити, що в більшості країн (за винятком Білорусі та Молдови) регіону відбулось зростання політичної стабільності у проміжку 1996-2010 рр. Але, з іншого боку, найменш стабільними в регіоні вважаються моделі влади у Росії й Грузії, які часто були втягнуті в міждержавні конфлікти (в першу чергу поміж собою). Найстабільнішими ж на 2010 р. є режими у Білорусі, Молдові і Україні. Але це не вказує прямим чином на позиціонування типів політичних систем. Єдиний виняток становлять ті країни, в котрих при владі перебуває однопартійна більшість (у проміжку 2005–2010 рр. — в межах даних, які пропонуються в аналізі — це Азербайджан, Грузія, Росія і Молдова) — дані системи проводять найменш стабільні моделі

врядування. Наступний же зведений перелік індикаторів стосується ефективності урядової діяльності в країнах Східної Європи найбільш безпосередньо, бо здатний описувати ефективність реалізації влади на рівні уряду та глави держави:

Таблиця 3

Урядова ефективність у країнах Східної Європи, 1996-2010 рр. [10-17]

Рік	Азербайджан		Білорусь		Вірменія		Грузія		Молдова		Україна		Росія	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2010	-0,84	22,0	-1,13	12,0	-0,15	49,8	+0,29	64,1	-0,63	31,1	-0,77	24,9	-0,39	41,6
2009	-0,68	30,6	-1,15	11,5	0,00	55,5	+0,27	63,2	-0,55	35,9	-0,82	22,5	-0,34	44,0
2008	-0,76	23,3	-1,13	12,1	-0,16	50,0	+0,28	65,0	-0,75	24,8	-0,73	26,2	-0,37	43,2
2007	-0,77	23,8	-1,12	12,6	-0,36	44,7	+0,11	57,3	-0,81	21,8	-0,73	26,7	-0,43	42,2

Продовження табл. 3

2006	-0,62	29,8	-1,16	10,2	-0,25	45,9	-0,21	46,8	-0,79	23,4	-0,56	32,7	-0,49	38,5
2005	-0,65	30,2	-1,10	12,7	-0,11	52,2	-0,43	39,5	-0,72	26,3	-0,59	33,2	-0,46	38,0
2004	-0,77	22,0	-1,11	9,8	-0,04	56,1	-0,51	35,1	-0,84	18,0	-0,56	32,7	-0,37	44,9
2003	-0,80	21,5	-0,99	14,6	-0,24	48,8	-0,49	36,1	-0,69	26,8	-0,56	33,2	-0,38	41,0
2002	-0,95	15,1	-0,96	14,1	-0,17	50,7	-0,88	19,5	-0,61	31,7	-0,69	28,3	-0,35	42,9
2000	-0,98	13,2	-0,65	28,3	-0,57	31,7	-0,73	24,9	-0,58	30,7	-0,68	26,3	-0,76	23,4
1998	-0,97	14,6	-0,68	25,4	-0,54	31,7	-0,64	27,3	-0,45	35,6	-0,76	22,0	-0,95	15,1
1996	-0,94	16,6	-0,41	39,5	-0,41	39,5	-0,67	27,8	-0,37	41,5	-0,78	23,4	-0,55	32,7
№	6		7		2		1		4		5		3	

У цьому плані на 2010 р. найбільш ефективними постають Грузія й Вірменія, а найменш «вдалими» в цьому плані стали Азербайджан і Білорусь. В одних країнах властиве збереження урядової ефективності на стабільному рівні — Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Молдова, Україна та Росія; а в Грузії відбувається поступовий процес зростання показників урядової ефективності. Порівняно з 1996 р., у 2010 р. дані урядової ефективності суттєво зросли тільки в Грузії; залишились майже на рівні у Азербайджані, Вірменії, Молдові, Україні й Росії; знизились у Білорусі. Не помічено тісного взаємозв'язку між системами державного правління та даними з приводу ефективності урядів, проте більш детально про це мова піде згодом.

Таблиця 4

Регуляторна якість у країнах Східної Європи, 1996-2010 рр. [10-17]

Рік	Азербайджан		Білорусь		Вірменія		Грузія		Молдова		Україна		Росія	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
2010	-0,44	36,8	-1,17	9,6	+0,28	58,4	+0,58	70,8	-0,12	49,3	-0,55	32,5	-0,39	38,3
2009	-0,37	39,7	-1,15	11,0	+0,29	60,3	+0,52	66,5	-0,13	49,3	-0,60	30,6	-0,40	38,8

2008	-0,34	41,7	-1,26	8,7	+0,30	60,2	+0,49	64,6	-0,18	49,0	-0,51	33,0	-0,45	37,9
2007	-0,44	36,4	-1,43	5,8	+0,27	60,2	+0,27	59,7	-0,29	43,7	-0,43	36,9	-0,34	40,3
2006	-0,50	33,8	-1,64	3,9	+0,28	58,8	-0,14	51,0	-0,34	42,2	-0,50	33,3	-0,45	36,8
2005	-0,55	30,9	-1,47	5,9	+0,13	56,9	-0,52	31,9	-0,46	35,8	-0,50	33,8	-0,17	50,0
2004	-0,59	27,5	-1,20	11,3	+0,13	58,3	-0,46	35,3	-0,44	37,3	-0,39	40,2	-0,11	50,0
2003	-0,60	28,4	-1,35	8,3	+0,17	57,8	-0,66	25,5	-0,47	35,3	-0,56	28,9	-0,22	47,1
2002	-0,72	23,5	-1,58	4,9	+0,01	53,4	-0,82	20,1	-0,41	39,2	-0,59	29,4	-0,29	42,2
2000	-0,92	16,2	-1,73	5,4	-0,14	43,6	-0,42	33,3	-0,28	38,2	-0,53	28,9	-0,52	29,9
1998	-0,96	15,7	-1,85	4,4	-0,11	48,5	-0,49	28,9	-0,20	42,6	-0,74	22,1	-0,47	29,9
1996	-1,11	15,2	-1,10	15,7	-0,35	37,3	-1,00	18,1	+0,01	52,9	-0,33	38,2	-0,31	38,7
№	5		7		2		1		3		6		4	

За зведеними показниками регуляторної якості ситуація склалась таким чином: у 2010 р. в цьому плані найбільш ефективними були Грузія, Вірменія, а також Молдова; найменш ефективною — Білорусь. В проміжку 1996–2010 рр. показники якості регуляторної діяльності помірно зростають у наступних країнах — Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова; залишилися на одному рівні в Білорусі, Росії та Україні. В даному випадку ми не можемо простежити якихось конкретних виявів впливу моделей урядування та систем правління на показники розвитку якості у сфері регулятивних рішень. Проте показовими у цьому випадку є Молдова, а також Грузія: перша становить випадок парламентаризму, друга — напівпрезиденталізму, проте дві країни послідовно підвищують регуляторну якість. Схожа практика, на нашу думку, стосується й більш президентіалізованої Вірменії, проте у випадку останньої цей висновок є спірним, що доводять інші країни оцінюваного регіону. З одного боку, зростання президентіалізації систем влади паралельно відбулось зі зростанням регуляторної якості у Азербайджані (в цій країні у межах порівняльного аналізу незмінно існує президентсько-парламентська система). А з іншого боку, зростання президентіалізації систем влади здатне призвести до зменшення регуляторної якості — мова іде про Білорусь (також на підставі того, що існує президент-парламентська система). Проміжний варіант становить Росія та Україна, де регуляторна якість у структурі ефективності урядування лишається приблизно на однаковому рівні. В інших країнах (які займають кращі позиції) зменшення формальних повноважень президентів відбувається паралельно із тим, що зростає регуляторна якість урядування (Грузія — де відбувся перехід від моделі президенталізму до президент-парламентаризму, а з 2013 р. має відбутись перехід до прем'єр-президенталізму; Вірменія — перехід від президент-парламентаризму до прем'єр-президенталізму; Молдова — інституціоналізація парламентаризму після скасування прем'єр-

президенталізму). Помічено й інше — більш ефективними є моделі урядування в межах перехідного політичного режиму в межах електоральних демократій (на відміну від систем змагального авторитаризму). Більше очевидно це стає на основі звернення до індикатора оцінювання верховенства права:

Таблиця 5

Верховенство права у країнах Східної Європи, 1996-2010 рр. [10-17]

Рік	Азербайджан		Білорусь		Вірменія		Грузія		Молдова		Україна		Росія	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2010	-0,88	21,8	-1,05	14,7	-0,47	39,8	-0,21	48,8	-0,40	42,7	-0,80	25,1	-0,78	26,1
2009	-0,86	21,3	-1,01	16,6	-0,46	40,3	-0,22	49,8	-0,47	39,8	-0,80	22,7	-0,78	24,2
2008	-0,77	24,0	-1,02	16,3	-0,30	45,7	-0,26	48,1	-0,43	40,4	-0,74	24,5	-0,96	20,2
2007	-0,79	24,9	-1,15	11,0	-0,45	42,1	-0,33	45,5	-0,53	36,8	-0,80	24,4	-0,99	16,3
2006	-0,84	23,0	-1,30	8,6	-0,50	38,8	-0,47	40,7	-0,54	37,3	-0,89	20,1	-0,99	16,3

Продовження табл. 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2005	-0,75	28,7	-1,08	14,8	-0,36	42,1	-0,73	30,1	-0,41	40,7	-0,81	26,3	-0,92	19,6
2004	-0,81	23,0	-1,18	11,5	-0,45	38,3	-0,69	29,7	-0,38	41,6	-0,76	27,3	-0,88	19,6
2003	-0,83	24,9	-1,18	12,9	-0,32	43,1	-1,05	16,3	-0,62	32,5	-0,94	19,6	-0,97	18,7
2002	-0,86	23,9	-1,26	10,0	-0,37	42,6	-1,20	11,0	-0,60	33,0	-0,87	23,4	-0,87	23,0
2000	-1,09	15,3	-0,99	18,2	-0,45	38,8	-1,33	12,9	-0,53	34,4	-1,13	14,4	-1,07	16,3
1998	-1,07	15,3	-0,76	23,4	-0,35	40,2	-1,3	7,7	-0,22	47,8	-1,10	13,4	-0,94	18,7
1996	-1,06	14,4	-0,64	30,6	-0,45	36,4	-1,30	8,6	-0,28	46,9	-0,90	19,6	-0,83	23,9
№	6		7		3		1		2		5		4	

Попередні висновки майже аналогічно прослідковуються у зближеній сфері — в забезпеченні верховенства права. За даними на 2010 р., у цій площині найбільш ефективними є Грузія, Молдова та Вірменія; найменш ефективні же випадки були репрезентовані Білоруссю та Азербайджаном. У проміжку 1996-2010 рр. стабільні найнижчі в регіоні показники властиві для Азербайджану та Білорусі, України та Росії; стабільно найвищі показники представлені випадками Вірменії та Молдови. Грузія — країна, яка після 2004 р. почала (внаслідок початку реформ) послідовно збільшувати пріоритетність права у вирішенні спірних рішень. Прослідковується прямо-пропорційний взаємозв'язок між рівнем демократизації та показниками якості верховенства права: чим більше країна демократизована (в даному випадку мова йде про перехідні/гібридні політичні режими), тим більш пріоритетним стає застосування норм права в питаннях урядування. Додатково це знаходить своє відображення в оцінюванні ефективності боротьби з корупцією:

Таблиця 6

Боротьба з корупцією у країнах Східної Європи, 1996-2010 рр.**[10-17]**

Рік	Азербайджан		Білорусь		Вірменія		Грузія		Молдова		Україна		Росія	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
2010	-1,17	9,1	-0,82	23,0	-0,67	30,6	-0,16	54,1	-0,73	26,8	-0,97	17,2	-1,07	12,9
2009	-1,10	11,5	-0,75	24,4	-0,57	32,1	-0,28	50,7	-0,73	27,3	-1,01	15,8	-1,12	10,5
2008	-1,02	13,1	-0,73	25,2	-0,61	32,5	-0,27	49,0	-0,60	33,0	-0,77	22,8	-1,04	11,7
2007	-1,02	12,6	-0,67	29,6	-0,73	24,8	-0,24	51,5	-0,61	32,0	-0,75	24,3	-0,95	15,5
2006	-0,98	15,6	-0,66	28,8	-0,60	32,7	-0,08	56,1	-0,60	32,2	-0,68	27,8	-0,84	21,0
2005	-0,99	16,1	-0,88	19,5	-0,64	32,2	-0,36	45,9	-0,65	31,2	-0,69	29,8	-0,79	23,9
2004	-1,08	11,7	-0,92	16,6	-0,62	30,2	-0,60	31,7	-1,00	15,1	-0,86	20,0	-0,74	24,9
2003	-0,94	15,1	-0,75	26,8	-0,55	37,1	-0,69	30,2	-0,82	22,0	-0,85	18,5	-0,71	28,8
2002	-1,06	10,7	-0,78	28,8	-0,65	34,1	-1,14	7,3	-0,95	18,5	-1,03	12,7	-0,92	22,4
2000	-1,10	7,3	-0,51	36,1	-0,66	30,2	-0,88	19,5	-0,54	32,7	-1,09	7,8	-0,95	15,6
1998	-1,13	8,3	-0,64	32,7	-0,74	26,8	-0,79	25,9	-0,29	42,9	-1,16	6,3	-0,94	17,6
1996	-1,26	6,3	-0,93	20,0	-0,48	35,6	-1,39	4,9	-0,21	50,2	-1,04	13,2	-1,03	15,6
№	7		4		2		1		3		5		6	

За показниками пріоритетності боротьби із корупцією ситуація в регіоні теж залишається аналогічною. Найбільш виражено це у випадку Грузії, Вірменії, а також Молдови. При цьому останні становлять випадок помірного стабільного зростання у боротьбі з корупцією, а Грузія знову ж таки визначена тим моментом, що в даній країні боротьба із корупцією почала прогресувати із 2003-2004 рр. Найменше ж ефективними у даному плані країнами є Україна, Росія та Азербайджан — вони від 1996 до 2010 рр. позиціонуються як неефективні: при цьому в Україні піком задля найкращого позиціонування у заданому маркерному полі вважається період від 2005 до 2007 рр.; а в Росії — від 2003 до 2005 рр. У цілому спрацьовує висновок, що отримано із попереднього компаративного зіставлення: найбільше навантаження на рівень ефективності боротьби із корупцією у структурі урядування має процес демократизації політичних режимів. Але в плані індикатора «боротьба з корупцією» зупинимось на деталізованих показниках цього процесу. Для цього застосовуємо дані агенції Transparency International та її проекту «Corruption Perceptions Index». Мова йде про оцінювання сприйняття корупції у публічній сфері. Під корупцією тут розуміється процес зловживання службовим становищем із метою особистої вигоди. Оцінювання сприйняття корупції знаходиться у межах від «0» (найбільший рівень корупції) до «10» (найменший рівень корупції). У випадку ж країн Східної Європи ситуація виглядає таким чином:

Таблиця 7

**Індекс сприйняття корупції у країнах Східної Європи,
1999-2010 рр.⁷**

Рік	Азербайджан	Вірменія	Білорусь	Грузія	Молдова	Україна	Росія
1999	1,7	2,5	3,4	2,3	2,6	2,6	2,4
2000	1,5	2,5	4,1	-	2,6	1,5	2,1
2001	2,0	-	-	-	3,1	2,1	2,3
2002	2,0	-	4,8	2,4	2,1	2,4	2,7
2003	1,8	3,0	4,2	1,8	2,4	2,3	2,7
2004	1,9	3,1	3,3	2,0	2,3	2,2	2,8
2005	2,2	2,9	2,6	2,3	2,9	2,6	2,4
2006	2,4	2,9	2,1	2,8	3,2	2,8	2,5
2007	2,1	3,0	2,1	3,4	2,8	2,7	2,3
2008	1,9	2,9	2,0	3,9	2,9	2,5	2,1
2009	2,3	2,7	2,4	4,1	3,3	2,2	2,2
2010	2,4	2,6	2,5	3,8	2,9	2,4	2,1
В середньому	2,0	2,8	3,0	2,9	2,8	2,4	2,4

В цілому ситуація доповнює попередній висновок: демократизація систем у кінцевому результаті веде до зменшення корупційних тенденцій у адміністративній та політичній сферах. «Найменшими» у країнах Східної Європи є індекси сприйняття корупції у Грузії (на 2010 р.), а найбільшими — в Росії. Але в цілому у проміжку 1999-2010 рр. поміж країн регіону найменш корумпованими виявляються Грузія (корупція значно була зменшена після 2005 р.) та Білорусь (тут, навпаки, з 2004 р. почалося суттєве зростання індексу сприйняття корупції); проміжний випадок становлять Вірменія й Молдова (цікаво, що в даних країнах у аналізованому проміжку часу суттєвих коливань щодо сприйняття корупції не відбувається — а це свідчить про стабілізацію політичних режимів); найбільш корумпованими виявляються Україна, Азербайджан і Росія.

Отримавши результати, котрі чітко описують ефективність урядування країн Східної Європи, намагаємось звести їх щодо компільованого формату, який міг би становити певну якісну характеристику цілісного порядку. Оскільки показники були вираховані ідентичним способом, можна всіх їх сумувати в зведену шкалу:

⁷ Більш детальну інформацію з приводу «індексу сприйняття корупції» можна отримати на сайті організації Transparency International. Див.: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb. Додатково див. [1-3].

Таблиця 8

Компільований індекс ефективності урядування в країнах Східної Європи, 1996-2010 рр.

Рік	Азербайджан	Білорусь	Вірменія	Грузія	Молдова	Україна	Росія
2010	-0,82 22,7	-0,97 17,9	-0,54 42,0	-0,31 50,8	-0,40 38,2	-0,56 31,0	-0,74 26,4
№	6	7	2	1	3	4	5
2009	-0,77 24,5	-1,12 22,1	-0,48 43,9	-0,42 48,4	-0,47 35,7	-0,60 28,7	-0,76 26,3
№	6	7	2	1	3	4	5
2008	-0,75 24,4	-1,15 21,9	-0,39 42,9	-0,46 46,8	-0,43 36,5	-0,69 33,5	-0,75 26,1
№	6	7	2	1	3	4	5
2007	-0,81 22,3	-1,21 19,9	-0,58 41,0	-0,38 46,0	-0,44 35,4	-0,68 34,8	-0,76 25,5
№	6	7	2	1	3	4	5
2006	-0,86 22,2	-1,31 17,6	-0,47 39,9	-0,33 42,7	-0,49 34,1	-0,53 34,1	-0,77 25,5
№	6	7	2	1	3	4	5
2005	-0,85 23,4	-1,26 18,8	-0,37 42,6	-0,47 36,4	-0,54 32,9	-0,52 33,5	-0,71 28,9
№	6	7	1	2	4	3	5
2004	-0,88 20,0	-1,16 18,3	-0,35 42,9	-0,55 32,6	-0,60 29,4	-0,62 29,3	-0,68 29,8
№	6	7	1	2	4	5	3
2003	-0,86 21,8	-1,12 23,0	-0,41 45,3	-0,75 26,6	-0,56 31,2	-0,67 26,7	-0,68 30,2
№	7	6	1	5	2	4	3
2002	-0,96 18,3	-1,20 19,9	-0,43 40,9	-0,99 17,8	-0,56 32,3	-0,70 26,0	-0,60 32,1
№	6	5	1	7	2	4	3
2000	0,97 15,4	-1,02 21,5	-0,44 35,9	-0,62 28,0	-0,38 36,5	-0,67 24,5	-0,72 24,4
№	7	6	2	3	1	4	5
1998	-0,97 16,1	-0,81 25,6	-0,50 34,2	-0,88 22,6	-0,16 45,5	-0,73 22,8	-0,85 21,2
№	7	3	2	5	1	4	6
1996	-1,07 14,3	-0,84 28,0	-0,49 33,9	-1,05 17,2	-0,23 47,2	-0,62 28,4	-0,72 26,9
№	7	4	2	6	1	3	5

У часовому векторі помітні такі висновки: 1) стабільні і найнижчі показники ефективності урядування серед країн Східної Європи властиві для Білорусі і Росії; щодо Азербайджану притаманне незначне покращення якості врядування, хоча ця країна проводить неефективні у зовнішньому вимірі урядові кабінети; 2) Україна й Молдова визначаються як країни, котрі сягнули проміжного рівня ефективності урядування в регіоні — при цьому позиції даних країн вирости у порівнянні щодо показників на початку 2000-х рр.; 3) найвищими показниками ефективності урядів (виконавчої влади й урядування) наділені Вірменія та Грузія: при цьому у випадку першої помітно, що ця тенденція превалює у проміжку 2002-2010 рр., а у випадку ж Грузії якісні зміни відбулись починаючи з 2003 р. (з щорічним зростанням цих показників). В цілому на 2010 р. очевидно, що авторитарні режими (чи змагальні автократії) проводять менш ефективні системи

урядування, ніж перехідні режими. Також зрозуміло: зменшення персоналізації/президентіалізації політичних систем веде до збільшення ефективності урядування. Це найбільш повне своє доведення отримує у випадку Грузії (в 2003 р. було припинено президентську систему, котра асоціювалась з іменем президента Е. Шеварднадзе), Вірменії і України (перехід до прем'єр-президенталізму від системи президент-парламентаризму не позначилось на зменшенні ефективності урядування), Молдови (для країни властиві найслабші повноваження президентів — тут на увазі мається аналізована вибірка). Крім того, будучи єдиною прем'єр-президентською системою у Східній Європі наприкінці 90-х рр. ХХ ст., Молдова показувала найвищі показники ефективності урядування. Відповідно Грузія, будучи в аналогічний період часу президентською системою, показувала одні з найнижчих показників ефективності урядування. На даний момент (на 2011 р.), з огляду на існуючі у Східній Європі системи правління (парламентаризм — лише Молдова; прем'єр-президенталізм — Вірменія; президент-парламентаризм — Росія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Україна), слід зауважити, що тільки один зразок президент-парламентаризму позиціонується як порівняно ефективний.

В цілому у призмі часових змін ситуація виглядає дещо варіативною. Станом на 1996 р. найбільш ефективні показники урядування проводила Молдова, яка на цей період позиціонувалась як напівпрезидентська прем'єр-президентського типу. Далі розміщені Вірменія, Україна, Білорусь та Росія — напівпрезидентські країни президент-парламентського типу, які окрім конституційного означення їх систем правління фактично відповідали цьому статусу. Найменш ефективне урядування властиве у цей період в Азербайджані й Грузії: перша була формально президент-парламентською, а друга президентською — фактично ж вони повинні бути оцінені як президентські. У 1998 р. ситуація залишилась аналогічною, а в 2000 р. також слід говорити про подібність тенденцій: виняток становить лише деяке зниження показників ефективності урядування Молдови (було спричинено парламентсько-урядовою кризою) та збільшення показників ефективності урядування в Грузії (як короткотривале явище).

Беручи до уваги дані статистики у 2002 р., стає очевидно, що відбулись деякі зміни. Молдова понижена в рейтингу — це пояснюємо зміною системи правління від її моделі напівпрезиденталізму до парламентаризму, що мало місце в 2001 р. (це властиво щодо ініціальних років функціонування нових політичних моделей). На основі заданої кореляції стає очевидним висновок, що

напівпрезиденталізм є неоднозначним у трактуванні майбутніх політичних або ж соціально-економічних наслідків урядування. Дещо покращились показники Вірменії та Росії. Практично аналогічними залишились позиції Азербайджану, Білорусі, Грузії й України, котрі оцінюються як режими напівпрезидентського й президентського типу формально, проте на практиці більше працюють як президентські. У 2003 р. суттєво картина не змінилась. Причину цього вбачаємо у відсутності бажання та дієвих механізмів оновлення політичних систем: у напівпрезидентських системах сталась подальша президенціалізація влади, в парламентській Молдові не було створено ефективних кроків у напрямі забезпечення принципів реального парламентаризму. Почалось помітне пониження в показниках урядової ефективності Росії, що було причиною інституціоналізації фактично «суперпрезидентського» режиму В. Путіна.

У 2004 р. позиції урядів у плані реалізації їх ефективних курсів для більшості країн погіршилися або залишились практично незмінними: незначне погіршення в Азербайджані, Білорусі, Вірменії, Молдові та Росії; деяке покращення показників мало місце в Україні. Виняток становить Грузія, де за наслідками перемоги на президентських виборах у 2004 р. М. Саакашвілі країна вдалась до реформ (окрім того, у країні відбувся перехід до президент-парламентаризму). В цілому досі найбільш ефективним процес урядування залишався у Вірменії. Цікавим став й такий момент, що ефективність урядування в Україні, Росії та Грузії у заданий період практично вирівнялись: ці системи становили у 2004 р. зразок президент-парламентаризму.

У 2005 р. зміни стались в Україні, коли перемогу на президентських виборах здобув демократичний кандидат В. Ющенко й відбувся частковий «злам» старого режиму. Загалом випадки Грузії (яка в 2005 р. проводила більш ефективні уряди, ніж у попередньому 2004 р.) та України свідчать про те, що рушійним механізмом для покращення ефективності урядів та урядування є прихід до влади нової еліти. Полярним доказом цьому є досвід інших країн, які у 2005 р. погіршили показники ефективності урядів — зокрема й Росії. Вперше за чотири роки почала зростати ефективність урядування в Молдові — це пояснено усвідомленням ролі парламентських фракцій та урядових кабінетів у структурі виконавчої влади. Дана тенденція набула стабільного характеру та продовжується сьогодні. В цілому від цього періоду чітко просліджується та особливість, що авторитарні режими (чи змагальні автократії) проводять менш ефективні системи урядування, ніж це було властиво для перехідних/гібридних режимів.

У 2006 р. у випадку трьох країн (Грузія, Молдова, а також Україна) відбулось подальше покращення показників ефективності урядування. Із-поміж політичних факторів — перехід України у прем'єр-президентську схему напівпрезиденталізму, також чітка реалізація у країнах практики партійних урядових кабінетів (Україна і Молдова) чи урядів, сформованих із експертів (Грузія). Схожим чином склалось у випадку Вірменії ще в 2002 р., коли з формуванням партійних урядів почала рости ефективність урядування. В інших країнах ситуація лишалася більш складною: урядування в них оцінювалось як більш неефективне, аніж раніше. В 2007 р. ситуація збереглась у попередньому форматі: певного зростання зазнали ознаки ефективності урядування в усіх країнах, за винятком Росії, а найбільшого — в Грузії. В 2008 р. ситуація склалась аналогічним чином, а незначного спаду ефективності урядування зазнала лише Україна (але порядок країн за ефективністю урядування не змінився). В 2009 р. спад показників України продовжився, а хвилю підтримала й Молдова — хоча порядок залишився сталим. Майже ідентична ситуація сталась й у 2010 р.: зросли показники ефективності у Грузії, Молдові, Україні та Росії; зменшились — відповідно, в Азербайджані, а також Вірменії та Білорусі. Найбільш ефективними в даний період у порядку спадання постали Грузія і Вірменія (2006-2010 рр.); менш ефективними (на порядок) є Молдова й Україна; а найменш ефективними — Росія, Азербайджан й Білорусь. Та вже у 2011 р. (чого не репрезентовано у дослідженні) сталось кілька змін. Внаслідок повороту України до президент-парламентаризму (у жовтні 2010 р.) відбувся помітний спад показників ефективності урядування. Із іншого боку, суттєвий підйом ефективності урядування помітний у Молдові. Крім того, досить помітними є темпи зростання у Грузії.

У цілому же за останніми отриманими даними варто запропонувати таку кореляцію: найбільш ефективний є процес урядування в парламентських системах (Молдова); менш ефективно урядування у прем'єр-президентських або президент-парламентських моделях напівпрезиденталізму (в умові формального/фактичного сходження заданих моделей в єдине ціле); найменш ефективні уряди були властиві для президентських систем (чого формально і не відбувається в Східній Європі, проте фактично про це має йти мова в ракурсі деяких президент-парламентських систем).

Літэратура

1. Boonstra J. The EU's Eastern Partnership : One Year Backwards / Jos Boonstra, Natalia Shapovalova // FRIDE Working Paper. — 2010. — Vol. 99. — P. 1—14.
2. Börzel T. Europeanization Subverted? The European Union's Promotion of Good Governance and the Fight against Corruption in the Southern Caucasus / Tanja A. Börzel, Yasemin Pamuk // Kolleg-Forschergruppe Working Paper. — 2011. — No. 26. — 25 p.
3. Börzel T. The European Union and Its Fight Against Corruption in its Near Abroad. Can it Make a Difference? / Tanja A. Börzel, Andreas Stahn, Yasemin Pamuk // Global Crime. — 2010. — Vol. 11. — No. 2. — P. 122—144.
4. Curristine T. Government Performance: Lessons and Challenges / Teresa Curristine // OECD Journal on Budgeting. — 2005. — Vol. 5 — No. 1. — P. 127—151.
5. Efron B. Limiting the Risk of Bayes and Empirical Bayes Estimators — Part 1 : The Bayes Case / Bradley Efron, Carl Morris // Journal of the American Statistical Association. — 1972. — Vol. 66. — No. 336. — P. 807—815.
6. Goldberger A. Maximum Likelihood Estimation of Regressions Containing Unobservable Independent Variables / Arthur S. Goldberger // International Economic Review. — 1972. — Vol. 13. — No. 1. — P. 1—15.
7. James O. Performance, Stakeholder Stability and the Survival of UK Executive Agencies / Oliver James, George Boyne, Alice Moseley, Nicolai Petrovsky // Paper presented to Public Management Research Conference, Maxwell School of Syracuse University, June 2nd-4th 2011 Panel 34 International Perspectives on Government Performance. — 21 p.
8. Kaufmann D. Aggregating Governance Indicators / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Pablo Zoido-Lobaton // World Bank Policy Research Working Paper. — 1999. — No. 2195. — 39 p.
9. Kaufmann D. Governance Indicators : Where Are We and Where Should We Be Going? / Daniel Kaufmann, Aart Kraay // World Bank Research Observer. — 2008. — Vol. 23. — P. 1—30.
10. Kaufmann D. Governance Matters / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Pablo Zoido-Lobaton // World Bank Policy Research Working Paper. — 1999. — No. 2196. — 61 p.
11. Kaufmann D. Governance Matters II – Updated Indicators for 2000/01 / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Pablo Zoido-Lobaton // World Bank Policy Research Working Paper. — 2002. — No. 2772.
12. Kaufmann D. Governance Matters III : Governance Indicators for 1996-2002 / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // World Bank Economic Review. — 2004. — Vol. 18. — No. 2. — P. 253—287.
13. Kaufmann D. Governance Matters IV : Governance Indicators for 1996–2004 / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // World Bank Policy Research Working Paper. — 2005. — No. 3630. — 60 p.
14. Kaufmann D. Governance Matters V : Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996–2005 / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // World Bank Policy Research Working Paper. — 2006. — No. 4012.

15. Kaufmann D. Governance Matters VI : Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996–2006 / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // World Bank Policy Research Working Paper. — 2007. — No. 4280.
16. Kaufmann D. Governance Matters VII : Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996–2007 / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // World Bank Policy Research Working Paper. — 2008. — No. 4654. — 102 p.
17. Kaufmann D. Governance Matters VIII : Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996–2008 / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // World Bank Policy Research Working Paper. — 2009. — No. 4978.
18. Kaufmann D. Growth and Governance : A Reply/Rejoinder / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // Journal of Politics. — 2007. — Vol. 69. — No. 2. — P. 555–562.
19. Kaufmann D. Measuring Governance Using Perceptions Data / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // Rose–Ackerman Susan. Handbook of Economic Corruption. — Edward Elgar, 2006. — 615 p.
20. Kaufmann D. The Worldwide Governance Indicators : Methodology and Analytical Issues / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // The World Bank. — Development Research Group : Macroeconomics and Growth Team. — Policy Research Working Paper. — № 5430. — 31 p.
21. Kaufmann D. The Worldwide Governance Indicators Project : Answering the Critics / Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi // World Bank Policy Research Working Paper. — 2007. — No. 4149. — 33 p.
22. Roumeen I. Building institutions for markets / Islam Roumeen. — Oxford University Press, 2002. — 249 p.

Предложено определение/атрибуты управления. Осуществлен концептуальный анализ эффективности систем управления стран Восточной Европы. Прослежена взаимосвязь между эффективностью управления, системой правления, а также политическим режимом в странах Восточной Европы.

Ключевые слова: *правительство, управление, эффективность управления, политическая система, политический режим, Восточная Европа.*

The article is dedicated to analyzing the definition and attributes of governance. The author carried out the conceptual analysis of governance effectiveness in Eastern-European countries; outlined the relationship between governance effectiveness, system of government and political regime in Eastern Europe.

Key words: *cabinet, governance, governance effectiveness, political system, political regime, Eastern Europe.*

Бялоблцький Збігнев — віце-ректор Вищої школи регіональної економіки в Кутно (Республіка Польща), доктор політології.

Рецензент: проф. Зеленько Г. І.